

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) [www. economy.nayka.com.ua](http://www.economy.nayka.com.ua) | № 4, 2020 | 30.04.2020 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.4.52](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.52)

УДК 336.225

JEL classification: A10, B26, E62, G00.

К. М. Крамаренко,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та військового господарства,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0001-9601-2003*

І. В. Сахно,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та військового господарства,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID ID: 0000-0001-6795-0535*

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ДЕРЖАВИ

K. Kramarenko

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Management and Military Economy, National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv

I. Sakhno

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Management and Military Economy, National Academy of the National Guard of Ukraine, Kharkiv

TAX SECURITY IN MANAGEMENT OF FINANCIAL SECURITY THE STATE

У статті наведено визначення поняття «економічна безпека» та «фінансова безпека» держави та окреслено їх складові. Зазначено, що поняття фінансова безпека є надзвичайно складним та багатоаспектним і має розглядатись як сукупність взаємопов'язаних та взаємообумовлених підсистем безпеки, однією з яких є податкова безпека. Розкрито зміст економічної категорії «податкова безпека держави». Висвітлено роль податкової безпеки у системі фінансової та економічної безпеки держави. В якості основного показника для оцінки рівня податкової безпеки держави запропоновано використовувати податкове навантаження. Проаналізовано місце України у рейтингу Doing Business-2020 за показником «paying taxes». Наведено авторське розуміння сутності системи управління податковою безпекою. Розкрито механізм забезпечення фінансової та податкової системи держави на сучасному етапі розвитку.

Economic literature is dominated by studies of economic and financial security, meanwhile, the concept of "tax security" is virtually undefined, its specificity and composition of threats are not fully understood. Considering tax security issues, the vast majority of domestic and foreign scientists focus on macro-level, in particular, tax security of enterprises, while the tax security of the state as a whole is a complex and multilevel concept, not sufficiently studied. Taxes are the main source of revenues to the state budget of Ukraine, and the sufficiency and uniformity of

revenues depend on the work of all sectors of the national economy and regions, so the study of the state's tax security issues is extremely relevant.

The purpose of the article is to determine the nature and role of tax security in the system of financial and economic security of the state and to analyze the mechanism of tax security management of the state. For this purpose we used abstract-logical method, method of analysis and synthesis, system approach.

In the article, based on the analysis of the legal framework and literature sources, the definitions of the concept of "economic security" and "financial security" of the state are given and their components are outlined. It is stated that the concept of financial security is extremely complex and multidimensional and should be considered as a set of interrelated and interdependent security subsystems, one of which is tax security. The content of the economic category "tax security of the state" is revealed. The role of tax security in the system of financial and economic security of the state is highlighted. As a main indicator for assessing the level of tax security of the state it is proposed to use the tax burden. Ukraine's place in the Doing Business-2020 rating for the "paying taxes" index is analyzed. The author's understanding of the essence of the tax security management system is given. The mechanism of providing the financial and tax system of the state at the present stage of development is revealed. It outlines the negative consequences for the countries of the world as a whole and Ukraine, in particular for the introduction of restrictive measures in connection with the pandemic of the coronavirus as a major threat to the tax, economic, and consequently national security of the state.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, податкова безпека, держава, податки.

Keywords: economic security, financial security, tax security, the state, taxes.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку для нашої держави питання забезпечення належного рівня національної безпеки є дуже актуальним. Збройний конфлікт на сході країни, анексія Криму, а також кризові явища в економіці, високий рівень фінансової залежності, погіршення інвестиційного клімату, у тому числі й зумовлені зазначеними подіями, є негативними факторами, що зумовлюють незадовільний рівень національної безпеки в цілому і економічної безпеки зокрема.

Крім цього, весь світ охопила епідемія коронавірусу, яка стала не лише медичною, але й економічною проблемою. Закриті кордони та карантинні заходи принесуть світовій економіці колосальні збитки, а уряди країн та МФО тим часом виділяють мільярди доларів на боротьбу з епідемією і підтримку своїх економік. За оцінками експертів Bloomberg, в результаті пандемії COVID-19 світова економіка може втратити близько 2,7 трлн доларів [1].

В умовах глибокої фінансово-економічної кризи особливого значення набуває проблема забезпечення економічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні галузей та окремих підприємств. Посилення загроз з боку зовнішнього середовища, стрімко зростаюча інфляція, подорожчання усіх видів ресурсів, закриття бізнесу, спричинене пандемією, призводять до неплатоспроможності підприємств і, отже, до неспроможності сплачувати податки за встановленими ставками та термінами. Це актуалізує необхідність досліджень у сфері управління фінансовою безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання та держави, а також місця податкової політики у системі економічної безпеки започатковано ще у роботах видатних економістів-класиків А. Сміта, Д. Рікардо, У. Петті. Напрямки фіскальної політики держави досить ґрунтовно описані у працях Дж. Кейнса.

В сучасній економічній літературі переважають дослідження проблем економічної та фінансової безпеки, тим часом поняття «податкова безпека» практично не визначено, до кінця не зрозуміла його специфіка. Податкова безпека є об'єктом досліджень таких науковців, як О. Баранецька, В. Мартинюк, М. Виклюк, В. Герасик, Ю. Іванов, Ю. Бережна, В. Іщенко, В. Коробов, Ю. Полонська, І. Тимофєєва, Д. Тихонов, А. Цвілій-Букланова, І. Цимбалюк та ін.

Досліджуючи питання податкової безпеки, переважна більшість вітчизняних науковців акцентують увагу на тлумаченні цього поняття, методиках оцінювання рівня податкової безпеки. Багато наукових праць присвячені обґрунтуванню податкової безпеки на мікрорівні. Не зважаючи на велику кількість праць, питання управління податковою безпекою у системі управління фінансовою безпекою є мало дослідженими і актуальними в умовах сьогодення.

Мета статті полягає у визначенні суті та ролі податкової безпеки у системі фінансової та економічної безпеки держави та аналізі механізму управління податковою безпекою держави на сучасному етапі розвитку.

Виклад основного матеріалу. Нормативним документом у галузі аналізу стану економічної та фінансової безпеки України є Наказ Мінекономрозвитку від 29.10.2013 р. № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [2]. Згідно з цим документом, економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [2].

Аналіз літературних джерел виявив, що у роботах науковців не існує єдиного підходу щодо визначення поняття «економічна безпека». Економічну безпеку в науковій літературі відповідно до основних її характеристик трактують як стан економіки, спроможність (здатність) до сталого розвитку, комплекс заходів протидії загрозам [3].

Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки [2].

Очевидно, що всі ці складові досить тісно переплітаються. Так, інвестиційно-інноваційна безпека характеризує стан і ефективність інвестиційного процесу, а також потенційні можливості та загрози щодо його подальшого розвитку. При цьому саме податкова система є одним із найбільш важливих чинників формування сприятливого інвестиційного клімату як для зовнішніх, так і для внутрішніх інвесторів. Очевидно, що рішення щодо вкладання коштів у бізнес інвестори приймають на основі аналізу цілого комплексу показників, які характеризують рівень ризику та прибутковості інвестицій, та саме податкова система є найбільш чутливим елементом, який впливає на вибір об'єкта інвестування. Отже, хоча податкову безпеку більшість дослідників характеризують як складову фінансової безпеки держави, проте вона тісно переплітається з інвестиційно-інноваційною безпекою.

Роль податкової безпеки у функціонуванні економіки держави та формуванні економічної безпеки є аргументом, що вона виходить за межі забезпечення фінансової безпеки і її варто розглядати як інтегровану підсистему економічної безпеки, яка впливає на забезпечення всіх її складових.

Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові: банківська безпека, безпека небанківського фінансового сектору, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека [2].

У «Методичних рекомендаціях...» податкова безпека не виділена як складова частина фінансової безпеки держави. Відсутність законодавчого визначення податкової безпеки не дозволяє обґрунтувати чіткі критерії для відокремлення розглянутого різновиду безпеки від інших та виробити комплекс заходів щодо її забезпечення, напрямки стратегічного управління у даній сфері.

Податкова безпека – це такий стан податкової сфери держави, для якого характерним є захищеність інтересів суб'єктів податкових відносин, стійкість і економічна незалежність податкової системи, що проявляється у стабільності податкового законодавства; здатність податкової системи до розвитку і вдосконалення, спроможність своєчасного виявлення та запобігання потенційних загроз у сфері оподаткування та здатність системи оподаткування в повній мірі реалізовувати усі функції податків як фіскальної, так і регулюючої та соціальної з метою максимального узгодження інтересів держави та платників податків [4].

З метою прийняття державними органами обґрунтованих рішень необхідний моніторинг індикаторів (показників) податкової безпеки, який передбачає, перш за все, фактичне відстеження, аналіз і прогнозування найважливіших груп таких показників. Важливим фіскальним показником є податкове навантаження, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, тобто фактично є показником рівня податкової безпеки [4].

Україна одразу на 7 пунктів покращила свої позиції у рейтингу простоти ведення бізнесу Світового Банку. У Doing Business-2020 Україна зайняла 64-тий рядок з-поміж 190 країн. За параметром «paying taxes» Україна на 65-му місці. Цей показник оцінює рівень податкового навантаження та складності адміністрування. За більшістю окремих параметрів, які вимірювалися для визначення цього показника, Україна показала хороші результати. Зокрема, швидкість відшкодування ПДВ в нашій країні на рівні з провідними економіками ЄС. Разом з цим, потенціал України щодо покращення позицій у цьому рейтингу в податковій сфері далеко не вичерпаний. Головним джерелом такого покращення ДФС вбачає підвищення ефективності адміністрування податків і скорочення часу, який бізнес витрачає на заповнення декларацій та сплату податків. Цьому сприятимуть вже ухвалені парламентом закони про об'єднання звітності з ЄСВ та податку на доходи фізичних осіб і єдиний рахунок для сплати податків [5].

Система управління податковою безпекою започатковується відповідно до мети, стратегії та завдань і включає дві підсистеми: керуюча (суб'єкт управління) та керована (об'єкт управління). Управління податковою безпекою можна визначити як свідомий цілеспрямований вплив суб'єкта управління у межах чинного законодавства України на множину потреб, інтересів і цінностей об'єкта управління, загроз і небезпек, внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на стан податкової безпеки, з метою реалізації

системою оподаткування усіх своїх функцій та максимального узгодження інтересів держави та платників податків.

Зважаючи на те, що фінансова безпека не є статичною, то механізм забезпечення фінансової безпеки включає такі елементи: об'єктивний і всебічний моніторинг економіки і фінансової сфери з метою виявлення і прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці країни; розрахунок порогових і гранично допустимих значень фінансових та соціально-економічних показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу; діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовій безпеці [6].

Такий механізм притаманний і системі забезпечення податкової безпеки держави. Механізм управління податковою безпекою реалізується на основі:

- розробки теорії, стратегії і тактики проведення адекватної податкової політики;
- визначення об'єктів податкової безпеки;
- наявності необхідних інститутів забезпечення безпеки (суб'єктів);
- визначення та конкретизації інтересів усіх сторін у податковій сфері;
- застосування засобів, способів, методик, критеріїв і методів визначення поточного рівня податкової безпеки.

Управління податковою безпекою держави потребує розв'язання широкого кола проблем, які зокрема стосуються моніторингу загроз, розробки заходів щодо їх попередження та подолання. Пріоритетним у сфері податкової безпеки України має бути створення належних правових, економічних, соціальних умов з удосконалення податкової політики держави з метою забезпечення належного рівня податкової безпеки,

Епідемія коронавірусу виявилася суттєвим дестабілізуючим фактором для бюджетних систем більшості країн світу. Один із ризиків – невиконання бюджетів практично всіх країн. За таких умов цілком вірогідні дефолти – як корпоративні, так і державні. Обмежувальні заходи та призупинення роботи через коронавірус призведуть до збитків багатьох компаній світу. Розуміючи можливий негативний ефект на економіку, деякі країни запровадили програми з підтримки бізнесу. Так, Данія надасть відстрочку із сплати ПДВ, Британія знизить податки і виділить кредити малому бізнесу, у Франції підприємці можуть отримати відстрочку при сплаті податків і зборів до соціальних фондів. В Україні теж розробляються заходи щодо послаблення податкового тиску та допомоги соціально незахищеним верствам населення. Оголошений по Україні 11.03.2020 р. карантин ще більше загальмує економічні процеси. Сильно постраждає сфера послуг і торгівля. Тому з великою ймовірністю Україні у 2020 р. слід готуватися до рецесії економіки. Така ситуація вимагає консолідації всіх державних інститутів і формування антикризового плану дій на найближчі три роки [7].

Податкова безпека, як і фінансова безпека, досягається шляхом проведення виваженої політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, інформаційній і власне фінансовій сферах.

В напрямку удосконалення системи управління фінансовою та податковою безпекою держави слід вжити такі заходи:

- визначити у нормативно-правових документах суть податкової безпеки та її місце у системі національної безпеки держави;
- розробити нормативно-правові документи забезпечення податкової безпеки України;
- розробити і прийняти доктрину, концепцію, стратегію податкової безпеки;
- визначити систему показників, критеріальних вимог до податкової безпеки.

Висновки. Отже, на сучасному етапі розвитку держави податкова безпека є підґрунтям для формування належного рівня всіх інших елементів національної безпеки, оскільки від неї залежить стабільність і достатність податкових надходжень до державного бюджету, а отже і життєздатність держави. В сучасних кризових умовах рівень податкової безпеки в Україні значно погіршилося, що потребує впровадження негайних заходів щодо його стабілізації.

Особливо важливим це питання є в кризових умовах, у яких опинилася не тільки Україна, а й інші держави світу. Досягнення стійкості і стабільності податкової системи, протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам потребує певного механізму управління податковою безпекою, який, у свою чергу, має ґрунтуватися на певній концепції податкової безпеки, що буде містити пріоритети, цілі та завдання, шляхи забезпечення податкової безпеки держави.

Бібліографічний список.

1. Економіка коронавірусу: як країни світу рятуються від кризи в умовах пандемії? *Інформаційне агентство УНІАН* : веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10919507-ekonomika-koronavirusu-yak-krajini-svitu-gyatuuyutsya-vid-krizi-v-umovah-pandemiji.html> (дата звернення: 23.03.2020).

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Мінекономрозвитку від 29.10.2013 р. № 1277 / Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 19.03.2020).

3. Крамаренко К.М., Бойчук М.П. Теоретичні аспекти національної економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 165 – 168. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/28.pdf (дата звернення: 20.03.2020).

4. Цимбалюк І.О. Податкова безпека в системі фінансової безпеки держави. *Стратегічне управління національним економічним розвитком* : колективна монографія / за заг ред. О.В. Кендюхова. В 2 т. Донецьк, 2013. Т.2. С. 13 –23.

5. Україна покращила свої позиції у рейтингу Doing Business-2020. *Державна податкова служба України* : офіційний портал. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/395389.html> (дата звернення: 23.03.2020).

6. Колодієв О.М., Середина А.В. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2010. Т. 30. С. 383–398.

7. Монін Д. Тест на стійкість: як «кермувати» економікою України в умовах пандемії. Незалежний журналістський бізнес-портал mind : веб-сайт. URL: <https://mind.ua/openmind/20208701-test-na-stijkist-yak-kermuvati-ekonomikoyu-ukrayini-v-umovah-pandemiyi> (дата звернення: 23.03.2020).

References.

1. UNIAN (2020), “Coronavirus Economy: How countries in the world are rescued from a crisis in a pandemic”, available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/10919507-ekonomika-koronavirusu-yak-krajini-svitu-ryatuyutsya-vid-krizi-v-umovah-pandemiji.html> (accessed 23 March 2020).

2. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), Order “On approval of the Methodological Recommendations for the calculation of the level of economic security of Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (accessed 23 March 2020).

3. Kramarenko, K.M. and Boichuk, M.P. (2017), “Theoretical aspects of national economic security”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 8, pp. 165 – 168, Available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/28.pdf (accessed 20 March 2020).

4. Tsymbaliuk, I.O. (2013), “Tax security in the financial security system of the state”, *Stratehichne upravlinnia natsionalnym ekonomichnym rozvytkom*, vol. 2, pp. 13 –23.

5. State Fiscal Service of Ukraine (2019), “Ukraine has improved its position in the Doing Business-2020 rating”, available at: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/395389.html> (accessed 23 March 2020).

6. Kolodiziev, O.M. and Seredina, A.V. (2010), “State system of financial security management of Ukraine and legal bases of its functioning”, *Problemy i perspektivy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, vol. 30, pp. 383–398.

7. Monin, D. (2020), “Sustainability test: how to “steer” the Ukrainian economy in a pandemic”, *Nezaleznyi zhurnalistyskyi biznes-portal mind*, available at: <https://mind.ua/openmind/20208701-test-na-stijkist-yak-kermuvati-ekonomikoyu-ukrayini-v-umovah-pandemiyi> (accessed 23 March 2020).

Стаття надійшла до редакції 27.03.2020 р.